

Отримано 21.05.2024р.
Голова
спеціалізованої вченої
ради ДФ.26.133.064
Д. філол. н. проф.
Бровко О. О.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.064 у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
докторові філологічних наук, професору,
завідувачці кафедри української літератури,
компаративістики та грінченкознавства
Факультету української філології, культури
і мистецтва
Бровко Олені Олександрівні

Рецензія

Бондаревої Олени Євгенівни, доктора філологічних наук, професора, головного наукового співробітника кафедри української літератури, компаративістики та грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Хіхлушка Богдана Сергійовича «Образ автора та суб'єкт лірики Юрія Іздрика в контексті сучасного літературного процесу»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність теми дослідження.

Творчість Юрія Іздрика як культового українського поета, прозаїка та культуролога нарешті здобуває сучасну літературознавчу інтерпретацію, і це важливо для релевантного осмислення розвитку художнього слова незалежної України. Дисертантом поетичний доробок Іздрика інтерпретується через глобальну літературознавчу проблематику – взаємозв'язок біографічно реального автора та поетичного тексту, в якому промовляє не стільки сам автор, скільки створений його уявою ліричний суб'єкт. Для того, аби увиразнити специфіку постмодерного суб'єкта сучасної лірики, автор дисертації бере до уваги ледь не тисячолітню діахронію взаємин між письменником і текстовою реальністю – від античної культури до сучасних дослідницьких оптик. Такий глобальний генологічний контекст дозволяє створити власний стереоскопічний погляд на тексти досліджуваної лірики Юрія Іздрика, що робить дисертацію Богдана Сергійовича Хіхлушка сучасною та актуальною і увиразнює її з-поміж різного ґатунку праць, присвячених інтерпретації різних частин іздрикового творчого доробку. Також актуальними для сучасного постколоніального українського літературознавства вважаються теоретичні дискурси української суб'єктності й нової постмодерної чуттєвості, в опрацюванні яких продемонстровано наукову сміливість та літературознавчу вправність, адже чимало міркувань, застосованих до поетичної творчості самого Іздрика, будуть актуальними для літературознавців, які надалі аналізуватимуть або весь поетичний процес незалежної України, або інтерпретуватимуть творчі доробки інших його знакових представників. Актуальність дисертації Богдана Сергійовича

Хіхлушка підсилюється ще й тим, що суб'єктність української лірики вводиться у зовсім новий контекст сучасного консюмеризму, а також неухильної медіалізації та віртуалізації поетичного слова.

Таким чином, сполучання кількох актуальних літературознавчих дискурсів та кількох сучасних позалітературних тенденцій, *завдається беззаперечна актуальність* дисертації Богдана Сергійовича Хіхлушка, яка відповідає тенденціям сучасної філології та гуманітарним стратегіям і естетичним запитам сучасного українського суспільства.

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Богдан Сергійович Хіхлушко вперше висвітлює особливості взаємозв'язку сучасного поетичного слова від реального автора – нашого сучасника та суб'єкта його лірики, проявлені у нових суспільних контекстах – консюмеризму, медіалізації та віртуалізації, тож його дисертація «Образ автора та суб'єкт лірики Юрія Іздрика в контексті сучасного літературного процесу» є *абсолютно новаторською працею*, яка вперше комплексно охоплює поетичний доробок та дозволяє по-новому сприйняти саму постать Юрія Іздрика як непересічного поета, активно присутнього у медійному полі сучасної України.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Результати дисертації Богдана Сергійовича Хіхлушка є суттєвим внеском у створення історії сучасної української літератури, зокрема, українського постмодерного поетичного слова. *Теоретичним внеском автора* є глибоке опрацювання нових стосунків між реальним митцем та суб'єктом його лірики у ситуації українського постмодернізму, а також увиразнення окремих питань українського літературного побуту та просування індивідуальних мистецьких брендів у суспільстві споживання, медіалізації та віртуалізації.

Практичне значення запропонованих результатів дисертації вбачається очевидним: її матеріали та висновки можуть бути застосовані як у майбутніх студіюваннях постмодерної української літератури, так і під час розробки програм та викладання історико-літературних курсів, спецкурсів із питань історії сучасної літератури, теорії літератури, а також при написанні кваліфікаційних робіт у вищій школі та стратегіях промоції сучасних авторів.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження.

Дисертант розглядає поетичний доробок Юрія Іздрика не лише як цікавого сучасного митця, а як репрезентативного автора-постмодерніста. Це дає йому можливість по-новаторському поєднати усталені підходи до аналізу медитативної лірики з філософськими, соціологічними та промоційними реаліями початку XXI ст., чим суттєво зміцнюється наукова обґрунтованість результатів літературознавчого дослідження, яке виходить у суміжні сфери гуманітарного поля. Дисертант спирається на ключові праці дослідників постмодернізму Р.Барта, М.Фуко, І.Фізера, Т.Гурндорової, Р.Харчук, на

інтерпретації різних теорій авторства такими вченими, як Е.Беннетт, Ш.Берк, Дж.Фроу, Дж.Берроу, на фундаментальні студіювання герменевтики та некласичної естетики Т.Адорно, Г.-Г.Гадамера та М.Гайдеггера, бере до уваги великий обсяг наукових інтерпретацій постмодерної лірики та творчості Ю.Іздрика, застосовує сучасну наукову методологію, використовуючи методи нового історизму та герменевтики поряд із традиційними літературознавчими методами – біографічним, психологічним, історико-порівняльним, що надає результатам дослідження оптичної повноти та необхідної наукової глибини. Опрацьована у дисертації наукова література (загалом 176 джерел, 39 з яких – іноземними мовами) творчо переосмислюється автором дисертації, надає йому можливість науково виважено підходити до опрацювання обраного матеріалу, торувати власну наукову логіку та дійти важливих наукових висновків, які є **зрілими та науково коректними, обґрунтованими та достовірними**.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою роботи Богдан Сергійович Хіхлушко визначає з'ясування особливостей взаємозв'язку між суб'єктом лірики Ю.Іздрика та образом реального автора у медійному просторі сучасного літературного процесу. Визначені на початку роботи завдання увиразнюють мету, прокреслюють шляхи її досягнення, відсилають нас до різних полів некласичної естетики, вписують постать Іздрика у синхронні стильові контексти. Текст дисертації доводить, що усі шість завдань в ньому **попередньо реалізовані, а загальної мети досягнуто** за допомогою наукової логіки, вправного використання філологічної та літературознавчої методології, навичок самостійного літературознавчого аналізу та узагальнюючого синтезу – це засвідчують загальні висновки. Дисертація є роботою вправного та компетентного фахівця у царині філології, а це означає, що за період навчання в аспірантурі здобувач набув не лише ґрунтовних знань, але і необхідних умінь та навичок, розвинув як загальні дослідницькі, так і профільні літературознавчі компетентності та кваліфікаційно **відповідає рівню доктора філософії** зі спеціальності 035 Філологія.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні результати дисертації висвітлено у 4 наукових публікаціях Богдана Сергійовича Хіхлушка, 3 з яких надруковано у наукових виданнях, включених МОНУ до переліку наукових фахових видань України («Літературний процес: методологія, імена, тенденції», «Синопис: текст, контекст, медіа», «Актуальні питання гуманітарних наук»), 1 – у закордонному виданні ЄС «*Ucrainica x současná ukrajínistika problému jazyka, literatury a kultury*». При тому, що це не велика кількість друкованих праць, необхідний мінімум вимог дотримано. У цих статтях **основні теоретико-літературні результати дослідження викладені майже повно**: висвітлено генологію

теоретичних поглядів на буття і смерть автора, розглянуто моделі комунікативних структур у ліриці, узагальнено світоглядну парадигму суб'єкта лірики Юрія Іздрика, деталізовано способи постмодерного діалогу автора і його ліричного героя. Сподіваюсь, що найближчим часом авторові вдасться надрукувати у фахових виданнях і свої блискучі літературознавчі викладки, які стосуються безпосереднього аналізу різних ліричних творів Юрія Іздрика, бо матеріал того вартує. Також дисертант виголосив доповіді на 3 міжнародних на 1 всеукраїнській науковій конференції. Усі доповіді та публікації є одноосібними, чим засвідчується персональний внесок Богдана Хіхлушка у наукову розробку заявленої ним літературознавчої проблематики.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Загальна логіка побудови дисертації вбачається послідовною та цікавою з точки зору її цілісності і завершеності. Вона повністю відповідає кваліфікаційним вимогам та містить усі необхідні параметри – анотацію, вступ, основні розділи та висновки до них, загальні висновки, список джерел.

У вступі Богдан Сергійович Хіхлушко обґрунтовує актуальність свого дослідження, його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, вказує на власну участь у розробці колективної міжкафедральної наукової теми нашого університету “Типологія ідентичностей у художньому і критичному дискурсах” (державний реєстраційний номер 0117U005200), визначає мету і окреслює завдання свого наукового пошуку, прописує об'єкт, предмет, методи (як традиційні, так і відносно нові) та методологію дослідження, вказує, що дисертацію виконано одноосібно, а публікації не містять співавторів. Це все стандартні параметри, які чітко витримані.

У першому розділі увагу приділено сутності та функціонуванню – в діячності й синхронії – дихотомії «автор і суб'єкт лірики». Дисертант бере до уваги погляди на авторство ще від часів античності, коли фігура поета прирівнювалася до пророка, а поетичне слово – до послання богів. Саму історію авторства як усвідомленої літературознавчої категорії розпочато від Середньовіччя та простежено в інтелектуальній думці Європи аж до наших днів. Інколи здається, що цього матеріалу забагато – і що далеко не все ословлене у цьому історико-літературному блоці має відношення до лірики Іздрика. З іншого боку, дисертант у такий спосіб закладає необмежені можливості для постструктуралістських інтерпретацій базового матеріалу свого дослідження, і, можливо, такі інтерпретації в осяжному майбутньому будуть зреалізовані або самим Богданом Сергійовичем, або ж тими молодими літературознавцями, кого його праця спонукатиме перечитувати та по-новому інтерпретувати Іздрика. Належну увагу також приділено категорії «суб'єкт лірики», розмежуванню «ліричного героя» та «ліричного суб'єкта», більш загальній категорії «ліричне «Я»» та її обмеженості у постмодерному письмі, англійській категорії «speaker», яка дорівнює «мовцю» або «наратору». Автор дисертації багато міркує про утруднення у виборі дефініцій, які відчуваються сучасними дослідниками лірики, а також про те, що нерідко семантично

нетотожні поняття літературознавці використовують як синоніми. На думку дисертанта, романтизм слугує тією межею, починаючи від якої суттєво трансформується роль автора художнього як особистості особливого типу, тож від романтизму він веде історію нової суб'єктності в ліриці, простежуючи її аж до постмодернізму.

Другий розділ присвячено безпосередньо суб'єкту лірики Юрія Іздрика. Дисертант зауважує, що Іздрик зміг зупинитися як прозаїк ще ц 2009 р. (у сучасній українській літературі найчастіше стається навпаки – відчувши простір прози, поети полишають поезію, стаючи романістами чи есеїстами), а від 2011 р. позиціонує себе в літературі винятково як поет. Відтак проголошено дослідницьку інтенцію аналітично вивести поезію Іздрика з тіні його прози – для цього беруться до уваги розвідки, присвячені саме рецепції ліричної творчості письменника – дослідження Т.Гундорової, Р.Харчук, О.Єшкілева, Р.Семківа, О.Поліщук, Я.Поліщука, С.Єрмоленко, О.Цибулько, Ю.Бондаренко, Я.Розумняк, К.Дорошенко, К.Яриновської, У.Галич, Я.Юхимук, М.Моцішка. Парадоксально, що при такому розмаїтті імен і підходів лірику Іздрика досі не було акцептовано як цілісний текст, тож вдалу спробу заповнити цю прогалину і здійснює Богдан Сергійович Хіхлушко. Насамперед він досліджує світоглядну парадигму суб'єкта лірики Іздрика – це робиться з метою пізніше сконструювати його комплексну модель. Поетичні тексти Іздрика згруповано за принципом двох загальних тематичних сегментів: поезія світогляду та любовна лірика. Традиційний ідейно-тематичний принцип аналізу цілісного поетичного доробку диктує логіку дослідження абсурдності світу і життя в ньому, взаємин поета з реальністю, духовним виміром, Богом, смертю. Богдан Сергійович Хіхлушко обґрунтовано доводить, що «лірика Іздрика існує у вимірі «посткризи», де руйнація світу сприймається цілком логічним процесом, проте це не відміння необхідності суб'єкта до самоідентифікації» (с.97).

У контексті визначення параметрів нової чуттєвості суб'єкта лірики Іздрика дисертант наголошує, що досліджуваний ним поет не є «літописцем свого часу», що він скоріше «поет окремих випадків», проте зауважує, що «Певна поетична інертність стосовно сучасності зовсім не визначає неспроможність такої лірики відобразити свій час. Навпаки, у цій приватності, індивідуальних, досить буденних за своєю суттю ситуаціях, проявляється характер нашого сьогодення. У ліриці Іздрика дух часу промовляє крізь саму людину: її закоханості, рефлексії стосовно минулого, мандрівки, карколомні ситуації, усамітнене споглядання» (с.123). Логічно, що наприкінці розділу йдеться про те, що суб'єкт іздрикової лірики прагне відновити усі зруйновані зв'язки між собою та світом у його філософському розмаїтті.

Третій розділ акцентує на стратегіях позиціонування автора у суспільстві споживання, а також на понятті авторського бреду Іздрика та шляхів його промоції. У контекст різноманітних глобалізаційних процесів творчість Юрія Іздрика системно вписано вперше, тож ця частина дисертації є її беззаперечною родзинкою. Тут постать самого письменника є унікальною моделлю для дослідження, адже поет активно перебуває на літературній мапі

України від кінця 1980-х рр. і донині. При цьому понад десяток його останніх поетичних збірок побачили світ на тлі потужного розвитку мережі інтернет, і в епоху високої конкуренції жодним чином не вважаються бестселерами, хоча й користуються стійким попитом цільової аудиторії. Здається, що сам час пропонує Іздрику подарунок у вигляді запиту на особистий письменницький бренд, який у поета вже був починаючи від його входження в українську літературу під маскою Дерибаса, утверджувався через співпрацю автора з обраними ним видавництвами, його ситуативну участь у різних публічних подіях, мистецьку діяльність як музиканта й художника («людина-оркестр», с.155), власний хист до епізодичного просування свого авторського бренду, який має впізнаваність. До уваги взято також різні візуально-перформативні активності Іздрика як бренду, згадано навіть про його головну роль у фільмі Ірини Цілик «Я і Фелікс», який з'явився у прокаті лише у квітні 2024 р.

Окрему увагу приділено представленості Іздрика у мережі як особливій формі залучення сучасної споживацької аудиторії. На тлі інших українських авторів за представленістю у мережі дисертант зараховує досліджуваного автора до тих, хто представлений чи не найбільше, хоча очевидно, що він поступається в цьому Сергію Жадану та Оксані Забужко. При цьому зазначено, що «у свідомості реципієнтів не дарма постає образ Іздрика як антисоціальної особистості, що живе своїм власним життям, не намагаючись зайвий раз контактувати із зовнішнім світом», тож уся промоційна діяльність для самого митця взагалі не є визначальною.

Зрештою, аналіз представленості Іздрика в українському публічному дискурсі проведено на тлі аналогічної представленості його колег-постмодерністів Юрія Андруховича, Сергія Жадана та Оксани Забужко: на відміну від них, Іздрик ніколи не претендував на статус лідера громадської думки та унікав нагод бути у центрі медіапростору. Богдан Сергійович Хіхлушко показав, наскільки така позиція біографічно реального автора кореспондує з суб'єктом його лірики.

У висновках головними підсумками свого дослідження дисертант вважає: розбіжність поетичної практики українського постмодернізму із найрадикальнішими постструктуралістськими теоріями, які «повністю ігнорують аспекти авторського задуму, його інтенцій та стильових преференцій»; складний характер взаємодії автора та суб'єкта лірики, відчутний уже в модернізмі та ускладнений в постмодернізмі іманентним апелюванням до іронії, гри, фрагментарності, інтертекстуальності; специфічність самої постаті автора як трибуна в українській літературі, яка відбилася на ранній ліричній творчості Іздрика, а потім переросла у медитативну інтенціональність, зриму тілесність, сенсорну комунікацію; відсутність у Юрія Іздрика власної стратегії просування свого авторського бренду, показова неперіоритетність цього завдання для нього як для медитативного лірика.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Усі положення дисертації сформульовано науково коректно, оприлюднені ідеї та твердження самостійні, літературознавчо обґрунтовані, належать персонально автору дисертації. Його апелювання до інших літературознавчих та загальногуманітарних джерел відбувається із дотриманням етики наукових посилань, усі цитати відповідним чином оформлені, робота пройшла необхідні перевірки на антиплагіат. Робота *не містить фабрикацій та фальсифікацій*, усі її джерела є валідними, а проміжні та фінальні висновки – обґрунтованими. Усе це дозволяє констатувати *дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності та наукової етики*.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Загалом дисертація добротна, вона справляє дуже гарне враження, проте і спонукає до дискусії. Тож сформулюю у цьому напрямку кілька своїх міркувань:

9.1. Здається, що не зовсім переконливо – обережно і скромно – прописано актуальність та наукову новизну дисертації. Автор тактовно занадто применшив власний внесок у вивчення та інтерпретацію сучасної української поезії, взагалі замовчуючи інтердисциплінарний характер своєї наукової розвідки, хоча це, як на мене, є її беззаперечною позитивною ознакою.

9.2. Видається, що було би логічно об'єднати 1 і 2 завдання дослідження, оскільки позиціонування окремішності взаємодії автора та суб'єкта лірики від романтизму до постмодернізму сприймається як штучне та не відступає від більш загальної настанови на систематизацію теорії щодо цього питання.

9.3. Загалом забагато історичної ретроспективи загального поняття авторства – в цьому матеріалі, можливо, вартувало би чіткіше розмежувати категорії «автор» і «поет», що, в принципі, якоюсь мірою врівноважується підрозділом, присвяченим суб'єкту лірики. Так само матеріалом для полеміки вважаю свідоме приділення уваги категорії «смерть автора», полемічної у сучасному українському контексті. Тож у відповідях попрошу шановного Богдана Сергійовича прояснити, якою мірою, на його думку, ця категорія є визначальною для творчого доробку Юрія Іздрика.

9.4. Те ж саме стосується і драматургічної категорії «протагоніст», адаптованої до аналізу лірики та непридатної для рецепції медитативної лірики. З огляду на медитативний характер ліричного слова Іздрика як саме ця категорія проявлена у його поезії?

9.5. Особисто мені не вистачило бодай базових порівнянь Іздрика-поета з Іздриком-прозаїком: це єдиний характер авторства чи різні його іпостасі? Щоправда, у тексті дисертації трохи уваги приділено кореляції Іздрика-філософа та Іздрика-лірика, але цього замало.

9.6. У самій історичній ретроспективі власне постмодернізму його ігровій та інтертекстуальній текстологічній природі приділено невиправдано мало уваги, не вистачає глибини аналізу трансформаційних процесів у ліриці його української версії – від років передчуття незалежності і до сьогодні.

9.7. Чи варто було наводити розлогі тексти поезії Юрія Іздрика, як це бачимо, наприклад, на стор.103-105? Чи це говорить про те, що дисертант передбачає незнання реципієнтами його тексту поетичної творчості Іздрика або їх неспроможність за необхідності знайти тексти потрібних поезій? А чи це просто риторичний прийом, своєрідний знак оклику, акцентація на поезіях, які Богдан Сергійович вважає найбільш значущими у іздриковому доробку?

9.8. Зрештою, як у кожній роботі, є невеличкі огріхи написання або граматичних конструкцій. Наведу лише один приклад – на стор.18 перераховуючи дослідників постмодернізму, дисертант не відмінює прізвища І.Фізера та Я.Поліщука – очевидно, вони вставлялися на останньому етапі, коли вже на граматичні нюанси не лишалося часу.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Текст дисертації та рівень її апробації засвідчують, що здобувач наукового ступеня доктора філософії Хіхлушко Богдан Сергійович – це сформований літературознавець, який має високий теоретичний рівень загальногуманітарних та філологічних знань, демонструє сформовані вміння, аналітичні навички та компетенції, необхідні для створення наукових літературознавчих текстів, ведення обґрунтованої дискусії, узагальнення великих текстових масивів, порівняльного аналізу художніх текстів та наукового абстрагування. Відповідно, продемонстровано *високий рівень набутих здобувачкою знань, умінь, навичок та компетентностей.*

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Загальна оцінка рецензованої дисертації є *однозначно позитивною*, оскільки це сучасна та актуальна, науково самостійна та перспективна в плані подальшого опрацювання наукова розвідка, яка по-новому представляє творчість непересічного українського поета Юрія Іздрика, демонструє його вплив на розвиток сучасного українського поетичного слова, ілюструє нові моделі взаємодії образу автора із суб'єктом лірики. Дисертація відповідає усім кваліфікаційним вимогам як за змістом, так і за формальним виконанням.

Це означає, що дисертація **«Образ автора та суб'єкт лірики Юрія Іздрика в контексті сучасного літературного процесу»** є завершеною науковою працею, в якій її автор Хіхлушко Богдан Сергійович отримав науково обґрунтовані літературознавчі результати та зробив особистий внесок у створення теоретично обґрунтованої історії сучасної української літератури.

Рецензована дисертація **«Образ автора та суб'єкт лірики Юрія Іздрика в контексті сучасного літературного процесу»** відповідає вимогам

п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.22 р. № 44 “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12701.2017 Р. № 40 “Про затвердження вимог до оформлення дисертації”, затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її автор **Хіхлушко Богдан Сергійович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

головний науковий співробітник
кафедри української літератури,
компаративістики та гринченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор філологічних наук,
професор

Олена БОНДАРЄВА

